

ЄВРОПЕЙСЬКА Й НАЦІОНАЛЬНІ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.011.3-051:378.22

Л. І. Бондаренко

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ ЯК ОСНОВА ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Сучасна технологічна революція спричинила суттєві зміни у соціальному і природному середовищі, у тому числі і в змісті та структурі виробничих процесів. Справедливо, на нашу думку, Н. Побірченко стверджує, що саме за таких умов виникла потреба у новій концепції освіти, що відображала б ці зміни і була зорієнтована на відтворення якостей особистості, що стали викликами ХХІ століття: «...мобільність, динамізм, конструктивність, професійна, соціальна, особистісно-побутова та ін. компетентності» [8, с. 34]. Реалізація такої концепції знайшла своє відображення у компетентнісному підході.

Сучасні позиції, особливості компетентнісного підходу у вітчизняній освіті знайшли своє відображення у працях І. Зимньої, А. Хуторського, А. Андрєєва, В. Антипової, М. Бершадського, Н. Бібик, О. Локшиної, В. Лугового, Н. Побірченко, Ю. Швалба, Г. Шевченко, О. Пометун, С. Сисоєвої, М. Левшина, Н. Демяненко, В. Кузя та ін.

Мета нашої роботи полягає в представленні національної рамки кваліфікацій як основи до впровадження компетентнісного підходу в освіті.

У 80-х роках минулого століття в зарубіжних педагогічних публікаціях до широкого наукового вжитку були запропоновані нові освітні концепти – «компетентність», «компетенція». Нині у вітчизняному науковому полі знаходяться в обігу і поняття «компетентність», і «компетенція», що вживаються то як відмінні поняття, то як синонімічні.

Вивчення етимології цих понять переконує, що за своєю суттю вони несуть різне змістове навантаження. Зокрема, компетенція (від лат. *competo* – прагну, відповідаю, підхожу) – коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу чи посадовій особі; знання і досвід у тій чи тій галузі [6]; коло питань, у яких особа має певні повноваження, знання, досвід [13]. Своєю чергою, компетентний (від лат. *competens* – належний, відповідний) – знаючий, обізнаний, авторитетний, досвідчений у певній галузі, якомусь питанні; повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь проблеми [13].

Наведемо кілька підходів до трактування дефініції «компетентність» ученими. Зокрема, видатний британський психолог Дж. Равен ще на початку 2000-х років [10; 11] увів у широкий обіг таке визначення цього поняття: *компетентність* у широкому розумінні слова передбачає загальний інтелектуальний розвиток особистості й, особливо, формування базових компонентів ментального (розумового) досвіду людини на рівні когнітивного досвіду – механізмів ефективної переробки інформації (зокрема й понятійних структур), на рівні метакогнітивного досвіду – механізмів довільної й мимовільної регуляції роботи власного інтелекту, на рівні інтенціонального досвіду – механізмів індивідуальної вибірковості розумової діяльності, що дозволяє тонко врівноважити особливості свого розуму з об'єктивними вимогами навколишньої дійсності.

Не зайве зауважити, що в указаному визначенні сутності компетентності відомим британським психологом домінує психологічний контекст, що чітко пояснює досліджуваний феномен на рівні психічних структур особистості, але додатково вимагає педагогічних характеристик для побудови освітніх стратегій і тактик.

Педагогічне визначення цієї наукової категорії пропонує російський учений-психолог О. Бодальов [2]: «*Компетентність* – це специфічна здібність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми і завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя. Це вміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності».

З ефективністю професійної діяльності пов'язується ця категорія в «Енциклопедії освіти» В. Лозовецькою [4, с. 722]: «*Компетентність* – це сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати і прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва. Компетентність фахівця включає професійні знання, вміння і навички, досвід роботи у певній виробничій галузі виробництва, соціально-комунікативні й індивідуальні здібності особистості, що забезпечують самостійність у здійсненні професійної діяльності».

У цьому ж енциклопедичному виданні знаходимо чітке визначення компетенції (Н. Бібік) [1, с. 409], що дозволяє усвідомити засадничі питання щодо особливостей понять компетенції і компетентності: «*Компетенції* – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат».

Зазначений взаємозв'язок компетенції та компетентності конкретно характеризує А. Кузьмінський: компетенції вчителя – це коло його повноважень і відповідальність у сфері педагогічної діяльності, а компетентності утворені комплексом його педагогічних здібностей і можливостей, наявністю вмотивованої спрямованості на навчально-

виховний процес, системою необхідних знань, навичок, умінь і досвіду, які постійно вдосконалюються й реалізуються на практиці [5]. Іншими словами, компетенція передбачає деяку відчужену, наперед задану вимогу до освітньої (включаючи професійну) підготовки того, хто навчається (учня, слухача, студента), а компетентність є особистісна якість, яка вже відбулась (характеристика).

Ми також цілком підтримуємо визначення поняття «компетентність», рекомендоване учасниками методологічного семінару (2009 р.) «Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України» [12, с. 349]: «Компетентність – це інтегрована категорія, що виражає сформовану насамперед засобами освіти здатність індивіда успішно розв'язувати загальні і специфічні проблеми як у трудовій діяльності у якості фахівця, так і в суспільному житті в якості громадян». Зауважимо, що саме *здатність* вибрано засадовою характеристикою компетентності в термінах Національної рамки кваліфікації [9].

Проте, на нашу думку, набагато важливішим є чітке, правильне розуміння сутності методології компетентнісного підходу в освіті, особливостей цієї нової освітньої парадигми, шляхів і механізмів її реалізації в навчально-виховному процесі.

Системне ознайомлення з вітчизняною і зарубіжною психолого-педагогічною літературою дозволяє схарактеризувати особливості цієї практикоорієнтованої освітньої парадигми в такий спосіб: компетентнісний підхід у вищій освіті передбачає таку організацію педагогічного процесу вищого навчального закладу, за якої суттєво посилюється міжпредметно-практично-прикладний аспект освіти; акценти робляться на набуванні необхідних особистісних якостей – «реалізаційних здатностях особистості» [12, с. 347]; орієнтація педагогічного процесу здійснюється не на процеси, а на вимірювані освітні результати, орієнтовані не стільки на економічний, а на значно ширший життєвий контекст; освітні цілі (перелік і зміст того, що має бути конкретно досягнуто і виміряне в навчанні) формулюються у формі системи компетентностей – *базових* (спільних для всіх видів професійної та суспільної діяльності) і *предметних* (що відображають специфіку конкретного виду економічної діяльності) компетентностей; цілеспрямовано здійснюється добір відповідних педагогічних технологій, що гарантують досягнення запланованих цілей та об'єктивне оцінювання досягнутого результату; визначення навчального часу, необхідного в типових умовах для досягнення запланованого навчального результату (трудомісткості навчання); розробка нових стандартів вищої освіти, у яких передбачено вираження освітніх завдань вітчизняної вищої школи у термінах компетентностей з перспективою їх трансляції в освітні цілі навчальних програм і дисциплін.

Отже, методологія компетентнісного підходу в освіті, зокрема вищій, ґрунтується на концептуальній ідеї «... заміни традиційного

репродуктивного навчання творчо дієвим, яке повинно сприяти не тільки оволодінню знань, умінь та навичок, а й особистісному розвитку студентської молоді, формуванню системи соціокультурних потреб, самоактуалізації та самоздійсненню особистості» [14, с. 123]. Іншими словами, відбувається перенесення акцентів зі змісту (що викладають педагоги, що виконував випускник в перебігу навчання) на результати (на що здатні випускники що вони реально можуть робити після закінчення навчання).

Варто також погодитися з ученими (В. Луговий; О. Голубенко; О. Пометун; Т. Морозова та ін.), які стверджують: реальне впровадження компетентнісного підходу має розпочинатися з розробки національної рамки кваліфікацій, заснованій на результатах навчання. Рамка кваліфікацій (Framework for Qualification) є інструментом класифікації та визначення кваліфікацій, наданих у вигляді переліків дискрипторів. Дискриптори кваліфікацій – узагальнені описи результатів навчання, що містять чітко сформульовані критерії приналежності до кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій (НРК) – це визнана на національному та міжнародному рівнях цілісна система, що дозволяє несуперечливо вимірювати, зіставляти та співвідносити один з одним усі досягнення в галузі навчання та встановлює відношення між усіма дипломами/сертифікатами освіти й навчання, системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів. Іншими словами, це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів.

Слід нагадати, що 23 квітня 2008 року країни Європейського Союзу запровадили на практиці Європейську рамку кваліфікації (ЄРК) [3], а після національні аналоги цього важливого документу розробили 35 країн-партнерів.

Ураховуючи те, що Україна взяла на себе певні зобов'язання (зокрема, підписала документи про організацію вищої освіти за принципами Болонського процесу), Міжвідомчою робочою групою було проведено відповідну роботу щодо адаптації ЄРК до вітчизняних умов і, як результат, – постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 затверджено Національну рамку кваліфікації (НРК). За своїм змістом НРК повністю зорієнтована на Європейську рамку кваліфікації, проте має і певні відмінності:

- замість 8 рівнів – 10 (0-й – для дошкільної освіти і 9-й – для докторів наук). Такий підхід має право на існування, але за умови порівнювання у подальшому цих рівнів до рівнів ЄРК;
- дефініції окремих термінів і понять («компетентність», «комунікація» тощо) мають інший зміст і не закріплені законодавчо;
- окремі дескриптори (описи) рівнів НРК («Уміння», «Комунікація», «Інтегральна компетентність») в ЄРК застосовуються в іншій інтерпретації.

Не зайве вказати, що прийняття цього документу стало результатом спільної роботи фахівців Міністерства освіти і науки, вищих і професійно-технічних навчальних закладів, Національної академії педагогічних наук та Конфедерації роботодавців України.

Варто додати, що цей базовий кваліфікаційний стандарт призначений для використання органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудових відносин, навчальними закладами, роботодавцями, іншими юридичними і фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій і впроваджується з метою [9]:

- введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;
- забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;
- сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;
- налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Нарешті, зазначимо характеристики (дескриптори чи описи) кваліфікаційних рівнів, інші поняття, що використовуються в НРК, зокрема [149]:

- *автономність і відповідальність* – здатність самостійно виконувати завдання, розв'язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності;
- *знання* – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (фактологічні) і теоретичні (концептуальні, методологічні);
- *інтегральна компетентність* – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності;
- *кваліфікація* – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами;
- *кваліфікаційний рівень* – структурна одиниця НРК, що визначається певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня;
- *компетентність/компетентності* – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості;

- *комунікація* – взаємозв'язок суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності;

- *результати навчання* – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання;

- *уміння* – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання задач і проблем.

На важливість і своєчасність підготовки цього державного документа вказує те, що вже 20 квітня 2012 р. було підписано спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства соціальної політики України № 488/225 про план заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій [7]. Вважаємо за потрібне навести лише кардинальні, генеральні заходи:

1. Підготувати проект стратегії розвитку національної системи кваліфікацій.

2. Визначити перелік галузевих (міжгалузевих) сегментів для впровадження Національної рамки кваліфікацій.

3. Розробити концепцію національної стандартної класифікації освіти.

4. Розробити рекомендації щодо забезпечення якості кваліфікацій, зокрема, стосовно валідизації кваліфікацій, процедур оцінювання та присвоєння кваліфікацій, акредитації навчальних закладів.

5. Розробити методичні рекомендації щодо створення професійних стандартів на основі компетентнісного підходу.

6. Розробити методичні рекомендації щодо створення стандартів вищої і професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу та ін.

Таким чином, можемо зазначити, що компетентнісний підхід у вищій освіті вже твердо закріпив свої позиції в нормативно-правовій та програмній основі підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів та галузей знань. Перед вищою освітою стоїть завдання підготовки викладачів вищої школи нового покоління на основі вимог Європейської та Національної рамок кваліфікації; переорієнтація науково-педагогічних працівників, що давно працюють у ВНЗ, на нову, компетентнісну, парадигму освіти.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Компетенції / Н. М. Бібік // Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 409 – 410. **2. Бодалев А. А.** Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинта ; Наука, 1998. – 168 с. **3. Голубенко О. Л.** Національна рамка кваліфікацій: стан реалізації в Україні / О. Л. Голубенко, Т. Ю. Морозова // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методол. семінару. – К., 2009. – С. 113 – 120.

- 4. Енциклопедія освіти** / редкол. : В. Г. Кремень (голов. ред.) та ін. ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- 5. Кулик Є. В.** Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності : дис. ... д-ра наук : 13.00.04 / Кулик Євген Володимирович. – Т., 2006. – 526 с.
- 6. Ожегов С. И.** Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 20-е изд., стер. – М. : Рус. яз. – 750 с.
- 7. План** Заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України та М-ва соц. Політики України № 488/225. – Режим доступу <http://osvita.ua/legislation/other/29034/>. Назва з екрана.
- 8. Побірченко Н. С.** Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект / Н. С. Побірченко // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методол. семінару. – К. : Пед. думка, 2009. – С. 33 – 43.
- 9 Про** затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. – Режим доступу <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-nacionalnoyi-ramki-kvalifikacii-doc81930.html>. – Назва з екрана.
- 10. Равен Дж.** Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
- 11. Равен Дж.** Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы : пер. с англ. / Дж. Равен. – Изд. 2-е, испр. – М. : Когито-Центр, 2001. – 142 с.
- 12. Реалізація** європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методол. семінару. – К. : Пед. думка, 2009. – 360 с.
- 13. Словник** іншомовних слів : 23000 сл. та термінол. словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
- 14. Трофименко А. О.** Формування навчальних компетентностей у майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Трофименко Анастасія Олександрівна. – Т., 2008. – 225 с.

Бондаренко Л. І. Національна рамка кваліфікацій як основа до впровадження компетентнісного підходу в освіті

У статті схарактеризовано особливості компетентнісного підходу у вищій освіті, що передбачає таку організацію педагогічного процесу вищого навчального закладу, за якої суттєво посилюється міжпредметно-практично-прикладний аспект освіти; акценти робляться на набуванні необхідних особистісних якостей; орієнтація педагогічного процесу здійснюється на вимірювані освітні результати; освітні цілі формулюються у формі системи компетентностей; розробка нових стандартів вищої освіти, у яких передбачено вираження освітніх завдань вітчизняної вищої школи у термінах компетентностей з перспективою їх трансляції в освітні цілі навчальних програм і дисциплін.

Показано перенесення акцентів в освіті зі змісту навчання на його результати, через що реальне впровадження компетентнісного підходу має розпочинатися з розробки національної рамки кваліфікацій, заснованій на результатах навчання.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, національна рамка кваліфікацій, дескриптори.

Бондаренко Л. И. Национальная рамка квалификаций как основа к внедрению компетентностного подхода в образовании

В статье охарактеризованы особенности компетентностного подхода в высшем образовании, что предполагает такую организацию педагогического процесса в вузе, при которой существенно усиливается межпредметных-практически-прикладной аспект образования; акценты делаются на приобретении необходимых личностных качеств; ориентация педагогического процесса осуществляется на измеряемые образовательные результаты; образовательные цели формулируются в форме системы компетентностей; разработка новых стандартов высшего образования, в которых предусмотрено выражение образовательных задач отечественной высшей школы в терминах компетентностей с перспективой их трансляции в образовательные цели учебных программ и дисциплин.

Показано перенос акцентов в образовании с содержанию обучения на его результаты, из-за чего реальное внедрение компетентностного подхода должно начинаться с разработки национальной рамки квалификаций, основанной на результатах обучения.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентностный подход, национальная рамка квалификаций, дескрипторы.

Bondarenko L. National Framework for Qualifications as a Basis for the Introduction of Competence Approach in Education

In the article determined the features qualified approach in higher education that provides an organization of educational process of the university, in which significantly enhanced interdisciplinary, practical and applied aspects of education; the emphasis made on the acquisition of the necessary personal qualities; pedagogical process focused on the measurable educational outcomes; educational goals formulated in the form of a system of competencies; deliberately carried out the selection of appropriate pedagogical techniques that ensure achievement of planned targets and objective assessment of the results achieved; development of new standards for higher education, which provides for the expression of educational objectives of the national higher education in terms of competencies with the prospect of their broadcast educational goals and curriculum subjects.

Showing the transfer emphasis on the content (what teachers teach, performing in a graduate course of study) the results (which are capable graduates that they really can do after graduation), because that real

implementation of competence approach must begin to develop a national framework for qualifications, founded on learning outcomes.

Key words: competence, competence approach, national framework for qualifications, descriptors.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016 р.

Прийнято до друку 25.03.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.147

В. А. Садыкова

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПО НОВЫМ ИНФОРМАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ ОБУЧЕНИЯ

В настоящее время актуальной является необходимость разработки нового подхода к профессиональной подготовке, основанного на использовании в обучении новых информационных технологий (НИТ) с учетом специфики психических явлений. Причем учет психических явлений определяется спецификой конкретной профессиональной группы и их необходимостью для будущего специалиста с целью достижения высокого уровня успешности в профессиональной деятельности.

Анализ литературы показал, что такие психические явления, как внимание, память, мышление и другие уже достаточно изучены и представлены [1]. Нами для изучения профессионально значимых характеристик личности специалиста в процессе профессиональной подготовки по НИТ обучения были отобраны мобильность/ригидность, фрустрация, самочувствие, активность, настроение, сила воли, мотивация достижения успеха/избегание неудач, информационная ригидность, компьютерная тревожность, личностная тревожность, ситуативная тревожность.

Их диагностика проводилась в течение 2 лет в начале каждого семестра на группе студентов 1, 2 и 3 курса Нижнекамского химико-технологического института в возрасте от 18 до 22 лет, обучающихся на специальностях «Государственное муниципальное управление» (ГМУ), «Экономика и управление на предприятии» (ЭиУ), «Машины и аппараты химических производств» (МАХП). Этот выбор обусловлен тем, что в своем исследовании мы опирались на классификацию профессий, предложенную Е. Климовым. Так, специальность ГМУ относится к типу профессий «человек-человек», ЭиУ – к «человек-знак», а МАХП – к «человек-знак».